

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-24>

УДК 351.862.6

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

PUBLIC ADMINISTRATION TOOLS FOR RECOVERY OF THE MILITARY ECONOMY

Гошовська Оксана Вікторівнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3853-6527>**Тревого Олена Ігорівна**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7223-5384>**Hoshovska Oksana, Trevoho Olena**

Lviv Polytechnic National University

Стаття присвячена аналізу економіки України під час військового вторгнення. Скорочення виробництва основних видів продукції, частки експортного потенціалу України та заблоковані логістичні шляхи паралізують зовнішню торгівлю держави, завдаючи збитки державному бюджету. Продовження військових дій на сході України сприяє різкому загостренню внутрішньої та світової продовольчої безпеки. Під час війни державі потрібно, тимчасово, перейти до практично ручного управління економікою, оперативно визначати пріоритетність сфер державної підтримки. Завданнями України на сучасному етапі є інтенсифікація економічних процесів на територіях, де не ведуться бойові дії, та зосередження на підтримці виробництва, переведення його у відносно безпечні регіони. Водночас держава має стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки та створення дієвих кроків відновлення економіки у воєнний та повоєнний період. Ряд запропонованих заходів можуть стати основою реконструкції відновлення повоєнної економіки держави.

Ключові слова: військова економіка, управління економікою, публічне управління, ВВП, експорт, аграрний сектор.

The article is devoted to analyzing the unprecedented condition of Ukraine's economy during its history. A full-scale military invasion is substantially damaging the domestic economic system. The production of the main types of products has decreased substantially, and Ukraine's export is the most. Blocked ports and transport routes paralyze the state's foreign trade, causing a critical shortage in the state budget. Continued hostilities in the East of Ukraine contribute to a sharp escalation of the domestic and global food crisis. Transport and logistics, social, marketing, and engineering infrastructure of entire regions are being destroyed. Nine most affected regions used to contribute 30% of Ukraine's GDP. Ukraine is experiencing massive reductions in its economically active population, civilian casualties in hostilities, shelling, forced deportations, stays in occupied territories, emigration, and temporarily displaced to the western regions of the country, challenging to employ locally. During wartime, the state needs temporarily move to virtually manual management of the economy, quickly determining the priority of the state support areas. The present stage task for Ukraine is to intensify economic processes in territories of hostilities and focus on supporting production and transferring it to relatively safe regions. At the same time, the state should stimulate the reorientation of the economy to the army support, provide defense, rebuild and maintain infrastructure, ensure food security and create practical steps to rebuild the economy during the war and postwar period. Reconstructions of the postwar Ukrainian economy following the Marshall Plan example are already being worked out for their possible implementation. Still, specific measures and exact directions of influence will depend on the war's outcome. Several proposed measures may be the basis for the postwar economic reconstruction of the state.

Keywords: military economy, economic governance, public administration, GDP, exports, agricultural sector.

Постановка проблеми. Стан економіки країни у період військових конфліктів, що передбачає пріоритетність оборонної промисловості й галузей виробництва товарів і послуг, та має на меті зміцнити економіку в цілому, називають військовою економікою. Власне зараз українська економіка перебуває в стані найбільшого економічного стресу за понад 30-річний період її незалежності через повномасштабне військове вторгнення сусідньої ворожої держави. Нищівний удар по всіх сферах економічної системи нашої держави створив необхідність аналітичної оцінки завданої шкоди в межах військової економіки країни та світових ринків, учасником яких вона є.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Дослідження військової економіки знаходиться в центрі сучасних публікацій, оскільки можливі наслідки війни є суттєвим фактором не тільки внутрішнього національного ринку, а й глобальних ринків. Аналітики [1; 3; 4; 5; 7; 9] досліджують можливий вплив війни в Україні на виникнення світової продовольчої кризи, додаткове зростання інфляції за рахунок порушення логістичних ланцюжків та припинення поставок і виробництва деяких ключових товарів. Особливий інтерес становить аналітика [6; 8; 9; 11] щодо необхідних кроків у сфері державного управління з метою порятунку та відновлення економіки України та суміжних ринків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поточна ситуація військової економіки України є вкрай складною і надалі ускладнюватиметься, особливо якщо війна триватиме ще понад 3-6 місяців. За таких умов існує ризик запровадження урядом значного підвищення податків [12], що може дати додатковий поштовх для закриття бізнесів чи виведення їх за кордон, а також різкого скорочення державних видатків. У період гострого військового конфлікту країна втрачає суттєву частку ВВП та бюджетних надходжень, що неминуче спричиняє скорочення державних видатків та потребу визначення пріоритетних напрямків їх спрямування, а також додаткових заходів, спрямованих на підсилення економіки в цілому.

Формулювання цілей статті: дослідити поточний стан справ військової економіки держави, визначити потенційні заходи щодо підтримки економіки в період кризи та намітити кроки післявоєнного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час війни кожна країна по-різному

керує своєю економікою, віддаючи перевагу певним формам витрат над іншими. Україна знаходиться в стані військового конфлікту, коли уряд визначає пріоритетність державних витрат у галузях критичної інфраструктури, оборони та національної безпеки, здійснюючи контроль над розподілом товарів, послуг та ресурсів.

Для країни з військовою економікою податкові надходження в основному використовуються на оборону. Так само, якщо країна запозичує великі суми грошей, ці кошти можуть спрямовуватися здебільшого на утримання військових і забезпечення потреб національної безпеки. І навпаки, у країнах без такого конфлікту податкові надходження та позикові гроші можуть використовуватися для покращення інфраструктури та внутрішніх програм, таких як освіта та медицина.

За попередніми розрахунками падіння ВВП України у 2022 році може становити від -10% (прогноз МВФ) до -35-40% (Мінфін) за умови, що окупація територій залишиться в межах довоєнної географії, а активна фаза війни не триватиме довше кількох місяців [1]. Наповнення державного бюджету податковими надходженнями знаходиться під загрозою, оскільки 57% компаній-учасників Європейської бізнес-асоціації в Україні припинили (20%) та призупинили (37%) свою діяльність у воєнний час.

Український експорт потерпає від окупаційних та логістичних обмежень: заблокованими опинились українські порти в Азовському та Чорному морях; перенавантажені дорожня та залізнична інфраструктура в межах країни, та на кордонах України з ЄС через масову евакуацію українців, блокування та масові руйнування транспортних сполучень. Довоєнна історія експорту складала: морем – 62% загальної доларової вартості товарів, залізницею – 12%, автомобільним транспортом – 23%. Залізниця залишилась єдиним прийнятним варіантом транспортування, обсяг можливого експорту становить лише 0,6 млн тон на місяць (із довоєнних 5-6 млн. тонн), хоча інвестиції в транспортну інфраструктуру можуть дозволити збільшити цей обсяг [1].

Україна переживає масове скорочення економічно активного населення, цивільні втрати в місцях проведення військових дій, обстрілів, примусових депортацій, перебування на окупованих територіях, еміграція, та тимчасовий відтік кадрів за кордон, часткове переміщення у західні регіони держави, із ускладненим працевлаштуванням на місцях.

Інвестиції в українську економіку, які були в процесі реалізації – заморожені, а нові будуть пов'язані тільки з перебудуванням виробничих потужностей компаній (більше 1500 подали заявки на релокацію) із «гарячих регіонів», будівництвом житла для внутрішньо переміщених осіб та державними інвестиціями у відновлення інфраструктури [1].

Станом на 8 квітня 2022 року, за розрахунками консорціуму Інституту КШЕ [6], обсяг задокументованих фізичних збитків становив \$80 млрд., до яких відносять ушкодження транспортної інфраструктури, автошляхів, залізниць, мостів, портів та аеропортів (\$39 млрд) а також житла (\$29 млрд). Близько ста промислових підприємств зазнали руйнувань на \$6,7 млрд промислових активів. Майже 30% ВВП України складають найбільш постраждалі області: Харківська, Донецька, Київська, Запорізька, Миколаївська, Чернігівська, Сумська, Херсонська та Луганська [6].

Збитки у паливно-енергетичному секторі узалежнили Україну від імпортного палива через руйнуваннями єдиного в Україні Кременчуцького нафтопереробного заводу, деяких об'єктів відновлюваної енергетики, мереж передачі електроенергії та розподілу газу. Атомна енергетика України працює на повну потужність з урахуванням окупованої Запорізької АЕС, підключена до ENTSO-E в межах єдиного європейського ринку електроенергії.

Геополітичні конфлікти минулих років, пандемія, а тепер війна в Україні сприяють різкому загостренню світової продовольчої кризи. Сумарно, РФ та Україна, були ключовими світовими постачальниками сільськогосподарської продукції, забезпечуючи 16% світових зернових культур, що становить 25% світового експорту пшениці, 16% експорту кукурудзи і 56% експорту соняшникової олії. Пшениця і кукурудза забезпечують 27% харчового раціону у світі, та Україна торік виростила історично максимальний врожай – 42 млн. тон. Частка України у загальному китайському імпорті пшеничного борошна становить 44%, кукурудзи – 55%, соняшникової олії – 59%. Країни Африки та Близького Сходу – Алжир, Єгипет, Кенія, Нігерія, Південна Африка, Сирія, Туніс та Ємен – є особливо вразливими як чисті імпортери сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці, соняшникової олії та кукурудзи. Для ринків Європи та Китаю Україна є головним постачальником кукурудзи. Єгипет є найбільшим у світі імпортером пшениці, з 86% імпорту з РФ та України та 26% імпорту кукурудзи з України. Більшість із цих

країн зазвичай зберігають запаси від трьох до п'яти місяців [5], тому є ризик поступового вичерпання таких запасів.

Основні райони вирощування продовольчих культур в Україні межують або знаходяться на територіях, де тривають бойові дії. Поширеною проблемою окупованих територій є замінування ґрунту вибуховими пристроями і забруднення розлитим паливом. За останніми оцінками, близько 13% території України заміновано росіянами. Російські війська використовують системи дистанційного мінування «Земледелие», які призначені для швидкої установки мін на великих площах і становлять велику небезпеку для фермерів та їх техніки. У 2021 році частка окупованих на сьогодні регіонів у виробництві пшениці в Україні становила 38%, кукурудзи – 34%, ячменю – 43%, насіння соняшника – 49% [1]. Якщо війна триватиме до наступного врожаю, то за попередніми розрахунками, світ недоотримає близько 60 млн т пшениці, 38 млн т кукурудзи та 10,5 млн т ячменю [3].

Ціни на зернові різко зросли з початку конфлікту на тлі занепокоєння щодо майбутнього посіву сільськогосподарських культур, врожаю та перспектив торгівлі, що впливає на ціни на хліб, м'ясо (оскільки ці культури використовуються як корм для тваринництва), олію та багато інших продуктів. За прогнозами експертів, ситуація, що склалася у вітчизняному сільському господарстві, може обернутися катастрофою планетарного масштабу. Вже зараз майже 283 млн людей у 81 країні відчувають гостру нестачу продовольства, а 45 млн – перебувають на межі голодної смерті [3].

Міжнародне співтовариство має мобілізувати інвестиції та політичну волю, необхідні для спільного подолання причин і наслідків ескалації продовольчої кризи з точки зору гуманітарної, розвитку та миру. Невідкладність цього, ймовірно, зростатиме в найближчі місяці та роки через прямі та непрямі наслідки війни в Україні [2].

Без участі міжнародної спільноти – у першу чергу фінансової допомоги, а також технічної та адміністративної, відновлення країни затягнеться на довгий період, і матиме критичні наслідки як для громадян України, так і громадян інших держав. Для залучення такої підтримки та забезпечення інтересу міжнародних інвесторів уряд України має працювати одразу за кількома основними напрямками, які включатимуть, окрім дипломатичних кроків, роботу в законодавчому полі, виконавчій системі та економічній сфері, описаних у таблиці 1.

Рис. 1. Виробництва деяких культур у регіонах з високим рівнем небезпеки для сільського господарства та інших регіонах України

Джерело: Центр економічної стратегії, квітень 2022 [6]

Зазначені заходи стосуватимуться також післявоєнного періоду, однак, орієнтир на них уряд повинен взяти як можна швидше. Зокрема, до пріоритетних напрямків належать оборонна сфера, підтримка критичної інфраструктури, запобігання продовольчій кризі та підтримка найбільш незахищених верств населення тощо.

Законодавча сфера. Створення уніфікованого правового середовища для всіх суб'єктів ринку передбачає узгодження національної нормативно-правової бази із приписами постанов інститутів Євросоюзу, взаємне визнання національних стандартів Україною та ЄС, приєднання України до правових актів, які обумовлюють міжнародні стандарти у різних галузях.

Існуючий в країні стан захисту прав власності та корпоративних прав є одним із факторів, які впливають на бізнес-середовище та інвестиційний клімат негативно. Ще 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» [13] для усунення ключових правових невідповідностей, що викликають проблеми для власників бізнесу та майна. Однак проблеми полягають не тільки у правовому полі – суттєвою перешкодою є невиконання рішень національних судів, а також вплив на рішення судів у ході розгляду справ.

Також гостро стоїть питання захисту прав власності на тимчасово окупованих територіях України. Зокрема, сюди можна віднести проблеми одержання компенсацій за пошкоджене майно, одержання компенсації за незаконно відібране у громадян майно, залишене на окупованих територіях не за власним бажанням, та збереження майна, що залишилося на окупованих територіях, від неправомірного заволодіння. Ці проблеми, які раніше (з часу виникнення збройного конфлікту 2014 року) стосувалися декількох регіонів країни, розрослися фактично до масштабу країни з початком війни 2022 року.

Окремою сферою є правові норми, що регулюють права інтелектуальної власності – такі питання, що можливо не є першочерговими для військової економіки, тим не менше, вони мають пряме відношення як до виконання Україною зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, так і до стимулювання креативних індустрій та ІТ галузі. Минулого року (23.12.2021 р.) Кабінет Міністрів підтримав законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» [14], який забезпечує внесення до національного законодавства норм згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Питання лібералізації трудових відносин стосується не стільки військової економіки,

Таблиця 1

Заходи та очікувані напрями впливу у сферах економіки держави

Сфера впливу	Заходи та очікуваний напрям впливу
Законодавча сфера	
Реформи, спрямовані на зближення законодавчого поля України та ЄС	Гармонізація законодавства України з правом ЄС є однією з умов посилення співпраці з країнами спільноти та міжнародними організаціями, та створення передумов для переходу до повноцінного членства України в Євросоюзі.
Посилення захисту прав власності	Забезпечення реального функціонування норм, що стосуються захисту прав державної, приватної та колективної власності є підставою для розвитку національного бізнесу та залучення іноземних партнерів та інвестицій.
Реформування трудового законодавства	Орієнтир на лібералізацію відносин між працівниками і роботодавцями, відмову від бюрократизації у цій сфері є шляхом до спрощення умов ведення бізнесу та стимулювання легального оформлення трудових відносин.
Виконавча влада	
Судова гілка	Забезпечення незалежності судів, непідконтрольності їх політико-економічним групам впливу.
Антимонопольне регулювання	Реформування антимонопольної діяльності з метою забезпечення більшої автономності регуляторних структур.
Децентралізація	Розгортання спроможності місцевої влади для швидких дій.
Економічна сфера	
Стратегія розвитку та пріоритети подальшого розвитку, структурні зміни в економіці	Підтримка ключових галузей, переорієнтація державних витрат з метою стимулювання розвитку таких галузей. Робота над покращенням інвестиційного клімату. Нарощення експортного потенціалу.
Аграрний сектор	Попередження гуманітарної катастрофи, у співпраці з міжнародними партнерами формування програм підтримки виробництва та поставок сільськогосподарської продукції
Трудова міграція	Програми зайнятості/підприємництва для переміщених осіб. Пріоритет створення робочих місць для громадян України у всіх сферах виробництва.
Військово-оборонний сектор	Перегляд стратегії розвитку галузі, підтримка ключових проектів озброєнь у співпраці з іноземними партнерами, формування відповідного бюджетного забезпечення
Інфраструктура	Відновлення критичної інфраструктури швидкими темпами з мінімумом витрат у період конфлікту. Перебудова інфраструктури у перспективі із залученням новітніх технологій, урахуванням потреб регіонів та посиленнями гарантіями безпеки й мобільності.
Паливно-енергетичний сектор	Робота над послабленням залежності від імпорту енергоресурсів, створенням більш конкурентного середовища, вирішенням проблеми недостатньої координації ключових відомств, підвищенням енергоефективності, оновлення мереж та перехід до використання енергії із відновлюваних та альтернативних джерел. Інтеграція енергетичної інфраструктури України з інфраструктурою ЄС.
Будівництво	Програми іпотечного кредитування. Спрощені та прозорі умови будівництва та оренди державного майна. Будівництво житлових та інфраструктурних приміщень з акцентом на модульні конструкції.
Міжнародна співпраця	
Торгівля	Збереження географії експорту. Підтримка додаткових транспортних коридорів для ввезення гуманітарної допомоги та для українського експорту залізничним та автотранспортом для запобігання накопичуванню дефіциту торговельного балансу.
Грантове та кредитне фінансування	Фінансування міжнародними інституціями для підтримки економіки та запобігання подальшій макроекономічній дестабілізації. Залучення заморожених підсанкційних активів для підтримки економіки країни.

(Закінчення таблиці 1)

Сфера впливу	Заходи та очікуваний напрям впливу
Набуття статусу кандидата до вступу в ЄС	Статус кандидата до ЄС створить стимули для України узгоджувати її регуляторне/законодавче середовище зі стандартами ЄС (включно з антикорупційною інфраструктурою), просувати вільну торгівлю та залучати прямі іноземні інвестиції.
Залучення інвестицій	Напрацьовувати канали інвестиційних можливостей, оскільки відновлення повоєнної економіки матиме унікальну можливість радикально підвищити якість виробничого комплексу України та наблизити його до технологічної межі, закласти фундамент довгострокового зростання та ще більше інтегрувати Україну до світової економіки.
Науково-освітня сфера	Поглиблення науково-дослідної співпраці та визначення пріоритетів, що формулюватимуть стратегії розвитку вищої освіти в Україні.
Фіскальна політика	
Державні зобов'язання	Створення механізмів погашення державного боргу без оголошення дефолту
Оподаткування бізнесу	Часткова державна лібералізація та дерегулювання податкової політики послаблює фіскальний тиск, результати якого спостерігаємо у місяці воєнної економіки.
Митна політика	Спрощення експортно-імпортних процедур мають бути одним із пріоритетів, оскільки результат вкладень у цей напрямок забезпечить фінансові ресурси для відновлення економіки.
Соціальна допомога	Підтримка найбільш незахищених верств населення, виплати внутрішньо переміщеним особам.
Монетарна політика	
Обмінний курс	Попередження руйнівної ролі завищеного обмінного курсу, збереження тимчасових валютних обмежень (перш за все це заходи, спрямовані на підтримку рахунку капіталу – такі як максимальний обсяг зняття валюти, обмеження на вивід дивідендів тощо) та повернення до монетарної політики заснованої на цінах.
Інфляційне таргетування	Відновлення Центральним банком режиму інфляційного таргетування щойно дозволяють умови.

скільки потреби усунення застарілих норм трудового законодавства. Так, 2021 року було прийнято за основу проект Закону №5388 щодо дерегуляції трудових відносин, який покликаний сприяти спрощенню ведення бізнесу та стимулювати правовому оформленню трудових відносин – у ньому зокрема передбачено можливість роботодавцям та працівникам обумовлювати більшість умов співпраці у трудовому договорі. У період війни та посилення внутрішньої міграції важливою є підтримка з «цифрової мобільності» для переміщеного бізнесу/людей, із тим щоб вони мали змогу жити та продуктивно працювати поза головними міськими агломераціями.

Виконавчі інституції. Незалежність та неупередженість судів є одним із ключових індикаторів правової держави. Щоб норми законодавства не залишалися декларативними, повинна справедливо й ефективно працювати судова гілка влади (у тому числі за

рахунок незалежності від інших гілок влади та посадових осіб, механізму притягнення суддів до відповідальності за корупційні правопорушення, посилення системи виконання судових рішень та доступної для громадськості інформації щодо судочинства).

Усунення суперечностей щодо регулювання окремих питань, зокрема між нормами базового закону й розпоряджень Антимонопольного комітету України (АМКУ), чітке визначення прав сторін та забезпечення реальної відповідальності за порушення сприятиме прозорості у відкритті та веденні справ щодо порушення конкурентного законодавства.

Використання наявних горизонтальних зв'язків у суспільстві, які проявляє вже не вперше волонтерська мережа в країні, може стати основою для просування громадянських ініціатив, кращого представлення інтересів громад, реалізації проектів на місцевому рівні. Ініціативна частина громадянського суспіль-

ства може зіграти ключову роль у суспільному контролі за діями уряду та цільовим використанням державних та грантових коштів.

Економічна сфера. Під час війни державі потрібно, тимчасово, перейти до практично ручного управління економікою, оперативно визначати пріоритетність скеровуючи державну підтримку. Надважливим завданням України на сучасному етапі полягає у інтенсифікації економічних процесів на територіях, де не ведуться бойові дії, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Водночас держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продовольчої безпеки [9]. Потреба повоєнної стратегії розвитку передбачатимуть зміну цілей структурної економічної політики держави з акцентом на підтримку малого бізнесу, самозайнятість населення, на відміну від підтримки виключно крупних корпорацій.

Аграрний сектор є одним із визначальних з точки зору формування ВВП та експортного потенціалу України (45% валютної виручки у структурі експорту за 2020 р.) [10], і тому державні заходи з підтримки цього сектора повинні вийти за межі існуючого досвіду. Не достатніми заходами є надання пільгового кредитування та пільгове оподаткування для сільськогосподарських підприємств. Більш вагомими стратегічними кроками повинні стати розвиток повноцінного ринку землі, стимулювання виробництва та експорту готової продукції (збільшення частки доданої вартості), стимулювання розвитку суміжних галузей – таких як виробництво сільськогосподарського обладнання, розбудова логістичних систем, субсидування та інвестиції в капітальне будівництво. Поточна ситуація показує важливість логістичної інфраструктури для доставки сировини та відвантаження готової продукції аграрного сектору – в інтересах держави є забезпечення надійних систем логістики та розширення кількості морських (у перспективі) та сухопутних «портів». Зростання ціни на добрива та їх дефіцит можуть призвести до тривалих перебоїв у глобальному постачанні калійних і азотних добрив для сільськогосподарських культур. 12 березня 2022 Кабінет Міністрів запровадив нульову квоту для експорту міндобрив сприяючи збереженню потужностей майбутнього врожаю, наразі господарства забезпечені ресурсами лише на 30–50%; також аграріям бракує насіння,

запчастин до техніки [3]. Не виключено, що підготовка закону щодо зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та формування відкритого й прозоро регульованого ринку земель стане одним із актуальних післявоєнних аспектів – із метою створення вартості такого активу, стимулювання розвитку агропромислового комплексу, залучення інвестицій та збільшення ВВП держави. Також надання пільг підприємствам, що використовують інноваційні рішення, запроваджують органічне виробництво та циркулярні процеси, повинно стати пріоритетом держави.

Створення спеціальних умов для розвитку малого бізнесу необхідне для залучення внутрішніх мігрантів та повернення тимчасових мігрантів в Україну. За оцінками ООН [6], від початку війни понад 4 млн. громадян виїхали за межі України. Виїзд громадян країни за кордон, у тому числі дітей шкільного віку та жінок працездатного віку, внутрішня міграція та перереєстрація бізнесів у інших державах створюють ризики для подальшого розвитку економіки, яким варто запобігати шляхом створення умов для їх повернення та адаптації в Україні. Забезпечення житлом, базовими державними послугами, а головне – робочими місцями у т.ч. через підтримку малого бізнесу – є факторами, як сприятливо впливатимуть на перерозподіл людського капіталу в межах та за межами країни.

Український оборонно-промисловий комплекс потребуватиме критичного оновлення – і тут основним позитивним фактором є міжнародна підтримка країн-партнерів, зокрема Угода ленд-лізу зі США. Очевидно, міжнародна співпраця в технічному, фінансовому та стратегічному плані може стати вирішальною для посилення обороноздатності країни. Питання вступу України до військових альянсів буде надзвичайно актуальним упродовж війни та після її завершення.

Життєво важливі елементи інфраструктури відбудовуються вже зараз, у період війни (Кабінет Міністрів України 10 квітня направив мільярд гривень на відновлення України; кошти пішли на ліквідацію наслідків військових дій та першочергове відновлення інфраструктури в Київській, Житомирській, Сумській та Чернігівській областях). Що ж стосується більш масштабної відбудови, то вона також вимагатиме міжнародної підтримки та в першу чергу фінансування, і таку підтримку вже висловили ряд країн [11]. Можливі шляхи відбудови – різні, пріоритетними будуть ті, які

дозволять не просто відновити зруйноване, але і переосмислити роль міст та об'єктів інфраструктури з точки зору довгострокової перспективи та врахувати потенційні виклики нашого часу – військові загрози, кліматичні зміни, тенденції урбанізації та ін.

Основні проблеми у сфері енергетики покликана вирішити реформа енергетичного сектору, описана в Енергетичній стратегії України до 2035 року, що передбачає зокрема формування вільних та конкурентних енергетичних ринків, інтеграцію української енергетичної інфраструктури до загальноєвропейських ринків, а також нарощення обсягів власного видобутку та переробки енергоресурсів з урахуванням пріоритету відновлюваних джерел енергії з метою підвищення національної енергетичної безпеки.

Напрямки реформування науково-освітньої сфери були намічені до війни, і більшість із них залишаються актуальними – скажімо самоврядність ЗВО, поєднання наукової і освітньої діяльності, та зміна підходів до акредитації. Додатковими викликами стали руйнування закладів освіти та обмеження соціальних виплат внаслідок воєнних дій. У цілому, рівень репутації та конкурентоспроможності національних освітніх закладів можуть критично змінитися за умови зміни політики їх розвитку та фінансування.

Міжнародна співпраця. Зруйнована війною країна навряд чи зможе обслуговувати та виплачувати додаткові борги в короткостроковому періоді, тому залучення грантової допомоги є більш пріоритетним напрямком фінансування економіки на противагу кредитуванню. Враховуючи розмаїття джерел допомоги, тісна координація донорів та реципієнтів економічної структури потрібна для мінімізації затримок і втрат.

Критично необхідно розширити можливості для експорту до Польщі та інших країн ЄС залізничним та автотранспортом для запобігання накопичуванню дефіциту торговельного балансу. Укрзалізниця подвоює пропускну спроможність прикордонних переходів з ЄС. На польському напрямку відновлюють роботи з електрифікації додаткових залізничних шляхів, які мають закінчити до червня 2022 року. До війни у високий сезон перевалювали максимум 7 мільйонів тонн зерна на місяць через порти. Зараз порти не працюють, зерно перевозять залізницею в обсязі 1 мільйон тонн на місяць. Для збільшення перевалки до 5 мільйонів тонн залізницею потрібна комплексна програма, яка включатиме встановлення

мобільних перевалочних потужностей, будівництво терміналів, створення програм страхування для міжнародних перевізників з урахуванням ризиків роботи в Україні. Терміни реалізації цієї програми в УЗ не повідомляють, однак вона запроваджується і потребує часу для переорієнтації експортерів на нових клієнтів і ланцюги постачань [4].

Фіскальна політика. Оперативна дерегуляція та оновлення державної політики у податковій та митній сферах економіки суттєво зменшить адміністративне та податкове навантаження на бізнес і дозволить залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають. На час війни та для післявоєнного стану розбудови країни. Закон №2120-IX містить кардинальні зміни щодо єдиного податку, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, податкові стимули для великого бізнесу та благодійності. Також оновлено спрощену систему оподаткування та надано пільги із сплати податків. Протягом воєнного стану та 3 місяці потому штрафи та пеня з ЄСВ не стягується, а перевірки не проводяться. 24 березня 2022 року Верховна Рада ухвалила чергові зміни до законодавства для спрощення частини бюрократичних процедур на період дії правового режиму воєнного стану. Було підтримано законопроект 7190, який повністю звільнив від оподаткування ввезення транспортних засобів громадянами. Звільнено від акцизного податку та ПДВ ввезення транспортних засобів суб'єктами спрощеної системи) [7].

У тижневий термін після початку війни уряд спростив оподаткування замінивши податок на прибуток, ПДВ та ЄСВ 2% податком з обороту та скасував імпорتنі податки. Соціальні виплати для внутрішньо переміщених громадян, та підприємці, що їх наймають, можуть отримати виплати з мінімальною бюрократією. Фіскальний дефіцит виріс через скорочення податкових доходів на 80% причинений вищезгаданим спадом економічної активності, а витрати уряду на воєнну економіку значно виросли. Фіскальний дефіцит переважно фінансується за рахунок міжнародної допомоги (3 млрд дол. від МВФ та двосторонніх позичок) та Національним банком (близько 0,6 млрд дол.) [8].

Монетарна політика. У цьому контексті воєнної економіки важливу роль має зайняти НБУ та державні банки, які мають стати основою для кредитування переходу держави на воєнні рейки. НБУ було прийняте рішення тримати офіційний курс на рівні 29,25 грн за

долар до кінця війни, у післявоєнний період буде відбуватися поступове повернення до звичного режиму плаваючого обмінного курсу із поступовим скороченням адміністративних обмежень на внутрішньому ринку [9].

Висновки. Під час війни, держава, як елемент економічної системи, стає головною дійовою особою в площині економічних, політичних та оборонних завдань. Це час активних бойових дії у шести регіонах, скорочення бізнес активності на третину, дефіциту палива, гуманітарної та продовольчої кризи, дефіциту держбюджету, тощо. Такі економічні результати потребують переходу до практично ручного управління економікою. Заходи дерегуляції фіскальної та монетарної політики

суттєво зменшать адміністративне та податкове навантаження на бізнес і дозволять акумулювати оборотні кошти. Вже сьогодні, за активної участі міжнародної спільноти, слід думати про шляхи відновлення функціонує в умовах військової економіки. Проекти реконструкцій за прикладом плану Маршалла післявоєнного відновлення економіки держави вже опрацьовуються на предмет їх можливої реалізації і конкретизація заходів та напрямів впливу у сферах економіки держави залежатиме від результатів війни. На часі, підтримка виробництва, переорієнтація економіки на потреби армії, забезпечення оборони, відновлення і функціонування інфраструктури, забезпечення продуктової безпеки тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що відбувається з економікою України під час війни. *Бізнес Цензор*. URL: <https://biz.censor.net/r3334083> (дата звернення: 05.05.2022).
2. GRFC 2022. Global Report on food and Crisis. URL: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000138913/download/> (дата звернення: 02.05.2022).
3. Світ на порозі продовольчої кризи. Як війна в Україні може призвести до голоду на планеті. *Сьогодні*. URL: <https://economics.segodnya.ua> (дата звернення: 02.05.2022).
4. Мірошніченко Б., Гордійчук Д. А що в нас з експортом та імпортом? Як Україна торгує в умовах війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/25/684674/> (дата звернення: 29.04.2022).
5. UN. Department of Economic and Social Affairs Economic Analysis. World Economic Situation and Prospects: April 2022 Briefing, No. 159.
6. Економіка України під час війни: оперативна оцінка, квітень 2022. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua> (дата звернення: 29.04.2022).
7. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> (дата звернення: 25.04.2022).
8. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine (2022) CERP PRESS. URL: <https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine.pdf>
9. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/> (дата звернення: 20.04.2022).
10. Структура українського експорту у 2020 році за даними Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-apk-can-support-all-economy/31070474.html> (дата звернення: 12.05.2022).
11. Хто і де шукає гроші? Інтерв'ю Владислава Рашкована, головного українця у МВФ. URL: <https://forbes.ua/inside/ukraini-shchomisyatsya-potribno-5-mlrd-dlya-vizhivannya-ta-sotni-milyardiv-na-vidnovlennya-khto-i-de-shukae-groshi-intervyu-vladislava-rashkovana-golovnogo-ukraintsya-u-mvf-27042022-5675> (дата звернення: 18.05.2022).
12. It will be hard for Ukraine's economy to sustain a long war. *Economist* (2022). URL: <https://www.economist.com/europe/it-will-be-hard-for-ukraines-economy-to-sustain-a-long-war/21809222> (дата звернення: 18.05.2022).
13. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 47, ст. 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20#Text>
14. Проект Закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності". URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2260aec0-ac02-4ee9-a2f3dc609c9893e8&title=ProektZakonuProVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoPosilenniaZakhistuPravIntelektualnoiVlasnosti>

REFERENCES:

1. What's going on with Ukraine in the wartime? *Business Censor*. Available at: <https://biz.censor.net/r3334083> (in Ukrainian)
2. GRFC 2022. Global Report on food and Crisis. Available at: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000138913/download/>
3. The world is on the brink of a food crisis. How the war in Ukraine can lead to famine on the planet. *Today*. Available at: <https://economics.segodnya.ua> (in Ukrainian)
4. And what about our exports and imports? How Ukraine trades during the war. *Economic truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/25/684674/> (in Ukrainian)
5. UN. Department of Economic and Social Affairs Economic Analysis. World Economic Situation and Prospects: April 2022 Briefing, no. 159.
6. Economy of Ukraine during the war: operational assessment. Center for Economic Strategy. Available at: <https://ces.org.ua> (in Ukrainian)
7. Ukrainian economy during the war. What's next? *Economic truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/15/685810/> (in Ukrainian)
8. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine CERP PRESS. Available at: <https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine.pdf>
9. Danilishin B. (2022) How can the state support business in times of war? *Economic truth*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/> (in Ukrainian)
10. The structure of Ukrainian exports in 2020 according to the National Institute for Strategic Studies. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrainian-apk-can-support-all-economy/31070474.html> (in Ukrainian)
11. Who is looking for money and where? Interview with Vladislav Rashkovan, Chief Ukrainian at the IMF. Available at: <https://forbes.ua/inside/ukraini-shchomisysyatsya-potribno-5-mlrd-dlya-vizhivannya-ta-sotni-milyardiv-na-vidnovlennya-khto-i-de-shukae-groshi-intervyu-vladislava-rashkovana-golovnogo-ukraintsya-u-mvf-27042022-5675> (in Ukrainian)
12. It will be hard for Ukraine's economy to sustain a long war, *Economist*. Available at: <https://www.economist.com/europe/it-will-be-hard-for-ukraines-economy-to-sustain-a-long-war/21809222>
13. Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Protection of Property Rights. *Verkhovna Rada*, 2019, № 47, p. 312. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20#Text> (in Ukrainian)
14. Draft Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Strengthening the Protection of Intellectual Property Rights". Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2260aec0-ac02-4ee9-a2f3dc609c9893e8&title=ProektZakonuproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoPosilenniaZakhistuPravIntelektualnoiVlasnosti> (in Ukrainian)